

Indhold

Jørgen Zachariassens livsforløb	2
Slægtens historie – Af Jørgen Zachariassen, Dybbøl	3
Skrevet i 1904	3
Min faders slægt	3
Min moders slægt	5
Min faders hjem	6
Mit barndomshjem	7
Min ungdom	11
12/4-1912 - Ja, nu har bogen ligget siden 1904.	14
Fra 1884 til 1886	14
Skrevet i 1939	15
Sophies slægt	15
Sophie og Anders Christensen	17
Bryllup med Sophie i 1888	18
Mejeriet	20
Skrevet 1926	22
Krigen	22
Nikolaj og Cathrine	24
Skrevet i januar 1936	25
Sophies død i 1935	26
Skrevet i 1937	27
Skrevet i januar 1940	28
Mine søstre Hansine og Magdalene	28

Slægtens historie.
Af Jørgen Zachariassen,
Dybbøl.

Dette hæfte indeholder det meste af JZ's erindringer. En del af erindringerne – skrevet i 1936 – der hovedsageligt beskriver livsvilkårene findes i et særligt dokument

Jørgen Zachariassens livsforløb

27/3-1859		Født
7/10 1866	7 år	Faderen: Jørgen Peter Zachariassen dør
13/11 1872	13 år	Teglværket oversvømmes – Anna Dorthea sælger og de flytter.
Påske 1874	15-18	Konfirmeret og derefter karl i Stenderup i 3½ år.
Til E 1877		
V 1877	18	Ryslunge Højskole
F 1877 til 79	18-19	Karl hos onkel i Aller
1879-1882	20-23	3 år som dragon i Elsass
1882-84		Ikke beskrevet: karl flere steder
1884-85	25	Burchardi, Birkendegård
1885-86	26	Mejeribestyrer på Tølløsegård ved Holbæk.
Aug 86	27	Ansæt på mejeriet i Dybbøl.
17/5 1887		Mejeriejer Anders Christensen – Sophies 1. mand - dør
5/6 1888	29	Bryllup med Sophie – derefter mejeriejer.
12/9 1889		Nanna fødes
11/7 1892		Jørgen Peter fødes. Død 25/4 1915 i Flandern.
21/2 1895		Svend Harald fødes
1914-1918		Mælkemængden svinder ind.
1935	76	De sidste rester af gården sælges.
1941	82	død

Slægtens historie – Af Jørgen Zachariassen, Dybbøl

Skrevet i 1904

Denne nedskrivning er begyndt år 1904 af Jørgen Zachariassen i Dybbøl, og derfor dels efter hvad der er fortalt mig, dels efter hvad Jeg selv kan huske.

Min faders slægt

Min fars bedstefar hed Andreas Zachariassen og boede i Stougård, hvor han havde et lille landsted, som han ved tilkøb forstørrede til at være omtrent 25 tdr. land. Dette ejes p.t. af Peter Nissen.

Min faders fader hed Jørgen Zachariassen; han var den yngste af sine søskende, og var født juleaften 1803. Den ældste af hans brødre Andreas fik hjemmet, men døde uden børn, hans enke giftede sig igen, men døde også uden børn, hendes mand giftede sig igen, og de fødte en datter; det var altså den første efter min bedstefar og det var 50 år efter.

En anden broder Jens havde først et landsted på Ullerupmark, men flyttede derfra til Aller. Hans eneste efterladte søn og barn Jens er nu gift med min fars søster Marie. En søster Dorthea var gift ned landbolsmand Andres Fechtenburg i Fuglesang, Sottrup sogn. En søster Maren var gift ned halvbolsmand Rasmus Nissen, Nybøløsterskov.

En søster Christiane var gift med bolsmand Peter Hollesen, Mølmark; de havde ingen børn, og han skal have været meget forfalden til druk. Omkring år 1830 overlod de så ejendommen til mine bedsteforældre, og forbeholdt dem et aftægt. Søsteren levede imidlertid til 1890, og havde således været 50 år på aftægt; hun var 97 år gammel. Hun var den ældste af sine søskende og var efter gammel skik døbt Andresen (faderens fornavn), medens alle hendes søskende var døbt Zachariassen.

Min faders moder Anne Magdalene var en datter af orgelbygger Jørgen Marcussen, født i Snogebæk 10/3-1781. 1805 blev han gift med Anne Marie Andresen født i Snogebæk 27/3-1782, hendes far var snedker; hun skal have været noget indskrænket. 1815 kom Reuter, søn af pastor Reuter i Havetoft i lære. 1827 gik de i kompagnon, ved den tid har de nok begyndt i Aabenraa. Jørgen Marcussen var snedker, men begyndte i Sottrup, hvor han levede af at lave orgler, flyttede gå senere til Aabenraa, og blev således grundlægger af orgelbyggeriet Marcussen & søn, som sidste år solgtes til min faders brodersøn Johannes Zachariassen.

Af min faders mors søskende har jeg kendt:

Andreas, som overtog orgelbyggeriet efter sin far, og atter overlod det til sin søn Hartvig, som imidlertid døde tidligt.

Jørgen, som havde lært handelen og havde en kro i Løjt, men var forfalden til druk; det gik derfor tilbage for ham. En datterdatter af han er nu gift med Johannes Zachariassen, der har købt orgelbyggeriet. Desuden havde hun vist en søster, der var gift med Jørgen Kornemann, og som en tid var kompagnon med Andreas i orgelbyggeriet, men 1877 eller 78 købte han en landejendom i Ødis sogn ved Vamdrup.

Min far, Jørgen Peter Zachariassen, født 30. juni 1812, havde sit hjem i Mølmark, det sted som endnu er i hans broders eje. Han var den ældste af flere søskende.

Andreas, den næstældste, blev gift i Løjt med Christine? fra Løjt og fik kroen der, som hans morbror ikke kunne beholde, han døde 1865 eller 1866 og efterlod sig kun en søn Johannes, som nu har orgelbyggeriet i Aabenraa. Hans enke lever også.

Alexander var bager og døde af Tæring som ung i 1865 eller 66.

Jens var snedker, lærte orgelbyggeriet i Aabenraa, drog til Finland, blev der gift med en rig finsk pige Marie Rivell. Hun døde tidligt, og han giftede sig flere år efter med en kusine Margrethe Marcussen, Aabenraa. Han grundlagde et orgelbyggeri i Nysted i Finland, og et savskæreri sammesteds. Han efterlader sig tre sønner: Alexander, Julius og Richard.

Konrad kom over til Jens i Finland, men kom syg hjem 1874 og døde af tæring.

Hans Christian fik hjemmet og blev gift 1871 ned Margrethe Povlsen fra Snogbæk; de lever endnu og har to sønner: Jørgen og Iver, og to døtre Magdalene og Margrethe.

Marie gift med fætteren Jens Zachariassen i Aller; de lever begge, har overladt gården til den ældste søn, og bor nu selv i Christiansfeld. De har 3 sønner: Jørgen og Jens er landmænd. og Andreas snedker, og 3 døtre: Ingeborg, Magdalene og Marie, og så en yngre søn, som er fuldstændig blottet for forstand.

Min moders slægt

Billedet viser Anne Cathrine og Andreas Jessen.

Min moders fader Andreas Jessen var fra Nibøl, hvor hans forældre skal have haft en kro; en brodersøn til ham skal have vundet sig et navn som kunstmaler og boet i Hamborg eller Nibøl; ellers kender jeg ikke noget til hans søskende.

Min moders moder Anna Cathrine Jessen, født Bambs, var fra Aabenraa; i hendes hjem eller forældres hjem hængte der en økse til minde om, at en af forfædrene havde været skarpretter; hendes søskende kender jeg ikke noget til. Hun havde dog været gift før med en Christiansen

Min moders hjem var altså i

Aabenraa, hendes fader, Andreas Jessen, var skomager, og boede i Lille Pottegade. Min moders søskende har jeg kjendt alle undtagen Andreas, som rejste til Amerika i 1848 for ikke at blive dansk soldat. Jeg er dog ikke klar over, hvor mange der var hendes fulde søskende.

Fritz eller Frederik Christiansen var skomager i Aabenraa, og efterlod sig sønnen Asmus, der er skolelærer i Aabenraa; desuden sønnerne Andreas, der er skomager i Aabenraa, Fritz, der er sømand og bor i Hamburg, Anton rejste til Amerika, og så Marie, der er gift med lærer Rosenberg, Aabenraa.

Christian uddannedes til lærer på Skaarup seminarium, Fyn, men søgte sydpå, blev lærer og degn i Ottensen ved Hamburg, og døde i Hamburg 1901?. Han efterlod sig en datter Bertha, gift med kaptajn Skov, og en datter Frieda, som dog var adopteret.

Asmus lærte handelen, og var købmand i Altona og efterlod sig en søn og en datter.

Abeline gift med A. Wohlenberg i Aabenraa; hun efterlod sig sig Andreas, der har faderens boghandlerforretning og Ludvig, der er i Meksiko, og to døtre Anna og Dorthe, der begge er ugifte.

Sophie, gift ned B. Folkenberg (han lever endnu) i Aabenraa; de efterlader sig kun een datter Christiane, gift med en Green fra Aabenraa.

Efter moders fortælling om hendes hjem og barndom endnu dette: Hendes forældre havde dansk modersmål, faderen talte dog også frisisk. Det var et kristeligt hjem, især var faderen nok kristeligt vakt; hendes moder var en bestemt men dygtig kone, og meget sparsommelig og tarvelig; faderen var nok mere den blide, men nok dygtig i sit håndværk. Der taltes kun dansk i hjemmet, men da min mor kom i skole, lærtes der kun tysk. I kirken prædikedes der også kun tysk. Min mor har fortalt at den tyske pastor Rehof skal have sagt, at han holdt meget af skomager And. Jessen, men var ked af, at han ikke kunne få ham tysk. Alligevel har alle hendes søskende følt sig som slesvig-holstenere og gået med tyskerne.

Moder, Anne Dorthea, født 6. april 1824, kom efter konfirmationen i huset hos provst Rehof, og var der i 11 år. Hun var med Da han flygtede fra Aabenraa, og med i Kiel og Hamburg. Hun blev så i september 1854 Gift ned snedker Hans Christian Hansen fra Mølmark; de boede på vægterpladsen i Aabenraa, men han døde allerede i juli 1855. Min søster Hansine blev født den 21. juli 1855, og mor sad så som enke med. hende i Aabenraa.

Min faders hjem

Om min faders hjem endnu dette, efter hvad jeg har opfattet som barn og ungt menneske: Min bedstefar var en Lille livlig mand med gode skolekundskaber efter den tid; han var usædvanlig smidig og let i sin gang. Jeg husker endnu, at han over treds år gammel har vist mig, hvorledes jeg skulle stå på hovedet og løbe i plovhjul. Han var en kristelig vakt mand og gik til en tid så stærkt op i d.et religiøse, at det nationale ligesom lå i dvale, men han viste alligevel, hvor han hørte hjemme, da modgang imod vort fædreland og sprog mødte os. Min bedstemor var derimod en lille rundrygget kvinde, som ikke havde forståelse for meget, så min bedstefar næppe altid har haft blide kår at leve under med. hende, da hun vist langt fra var dygtig i sit hus, men derimod ofte meget utålmodig.

Min far Jørgen Peter var altså ældste søn, født 10. juni 1852. Tidligt havde han ytret lyst til at være præst; vel for at få en bedre skolegang kom han til sin morbror i Aabenraa og var der en tid. Derfra kom han med en lærer Hansen, som stiftede et hjem eller skole for forsømte børn (drengene) i Celle i Hannover, hvor han var i 3 år til sin konfirmation, og meningen var at han ville være præst eller

missionær. Han kom imidlertid hjem den gang lige i oprørstiden 1848, kunne måske ikke komme tilbage straks for krigens skyld. Hans mor ville ikke af med ham, da han var bleven så mager i Celle, han måtte så opgive det og blev ved landvæsenet, Min mor har fortalt efter han, at da han kom hjem fra Hannover kunne han slet ikke tale dansk, men skønt dette, og at denne lærer Hansen var tysk (Slesvig-Holsten), så opretholdt han dog sit danske sindelag så fuldstændigt, at han flere år efter 1854 blev meget vred på sin lærer, da denne skrev til ham: "Nu er vi dog alle gode tyske brødre".

Jørgen Peter og Anna Dorthea Zachariassen

Som ældste søn skulle min far have haft hjemmet, men min farfar havde sat penge i, eller gået i kausion for en mand, der havde et lille landsted med teglværk på Skodsbølmark, og måtte derfor overtage dette. Dette fik min far så 1856 og blev gift med. mor 1857. De var, eller vel rettere, han havde lært hende at kende under hendes første mands sygdom og død; han, der var fra Mølmark, blev nemlig syg under en rejse til Mølmark og døde i min fars hjem.

Mit barndomshjem
På Skodsbølmark ligger
altså mit barndomshjem; vi
var 5 søskende, hvoraf jeg
var den ældste efter min

halvsøster Hansine; en søster Anna Cathrine, født 1. oktober 1860, døde på hendes fødselsdag 6 år gammel. En bror Andreas, født 2. november 1862 døde 15/3-1854, altså kun 1½ år gammel. En anden bror Andreas Ludvig Frederik, født

4. juli 1864 kom til Aller som 11 års dreng for at gå i skole i Christiansfeld, kom så til Finland til sin farbror; som barn fik han den hæslige sygdom gigtfeber og fik derved en hjertefejl, og blev aldrig kraftig siden. Han kom så hjem på besøg fra Finland 1884 for at møde til session, men blev syg og døde 13. juni 1884.

Anna Magdalene, født den 2. marts 1866 var den yngste. Hun kom kort efter sin konfirmation på højskole i Ryslinge og nogen tid efter til frk. Zales skole i Kjøbenhavn for at uddanne sig til lærerindegjerningen, var lærerinde (privat) hos O. Phillipsen, Skellemark og J. Andreas Petersen, Mjolden, men blev 25/9-1890 gift med gartner Ole Knudsen i Vejstrup ved. Kolding.

Far og mor begyndte ned en forholdsvis stor gæld, de sled begge hårdt, og den største sparsommelighed blev brugt, men endda måtte de stadig stifte ny gæld. Heldigvis for den vidste de vejen og kjendte ham, som har lindring for alle savn, men min far, som aldrig kunne blive fri for den tanke, at han ville være missionær, troede undertiden i dette, at de ikke kunne få det til at gå, at, se Guds førelse, at han skulle forlade denne sin gerning og drage ud til hedningelandet; men på den anden side holdt pligten til kone og børn ham tilbage. Dette gjærede så stærkt i ham, at han, trods megen kraftig natur måtte bukke under, og min mor led skrækkelige tider sammen med han, da han, når bølgerne gik højest, kunne være helt utilregnelig. Han sled hårdt i det hver dag fra tidligt til sent, men var måske ikke den beregnelige forretningsmand, som driften af et teglværk, for at være rentabelt, forlangte. Derimod var han vist så blid og godmodig en mand. som kun få; som barn har jeg aldrig hørt andet end ros om ham af arbejdsfolkene. Ved siden af sin gerning glemte han heller ikke sin kærlighed til Guds ord, meget læste han i bibelen, og hver søndag eftermiddag læste han dagens evangelium og en prædiken for folkene, som boede på teglværket, og som vanskeligt kunne komme i kirke, hvor han selv var en tro gæst om formiddagen. Min mor delte hans tro på Gud Faders kærlighed og nåde ved vor Frelser Jesus Christus, og tiddigt lærte hun os at se op til ham og bede: "Søde Jesus kom ned til os, og hjælp os op til Far og alle gode engle" Far døde den 7. oktober 1866. Vort hele hjem hjemstøttes den gang af en ondartet halssygdom eller skarlagensfeber; alle vi børn lå mere eller mindre hårdt angrebne, far og mor plejede os omhyggeligt og den 1. oktober døde min søster Kathrine; far var da til Broager for at ordne begravelsen og købte da et familiegravsted og kom hjem og sagde, at nu havde han købt et sovekammer til os allesammen, men blev så syg; det var om onsdagen og søndag morgen døde han, med det trøstens ord til mor: "om jeg også død, Vorherre lever dog".

Nu begyndte en streng tid. for mor med 4 små børn, min yngste søster var $\frac{3}{4}$ år, og så et teglværk med en stor gæld, som nok kunne have haft en mands kræfter behov. Mor var kun lille og havde ikke mange legemlige kræfter, men hun var energisk og bestemt, og tog gerningen op som lå foran; alt hvad der kunne bruges til gavn, blev taget op, og alle fik vi lov til at tage fat, og alt hvad der kunne spares blev sparet, og dog glemte hun aldrig vort sande vel; tidlig og sent viste hun i gerning og ord at vise os hen til ham, som havde lidt og døde for os på korset. På den anden side forstod hun at omgås de gaver, der blev os skænket af Vorherre, så sparsommeligt, som vel få har Lært det. Året efter fars død forsøgte hun at sælge ejendommen, men fik ikke ordentligt bud på den, sled så i det indtil 1872 med bøn om forskud hos aftageren og bøn til kreditorerne om henstand, ja, tog endda det sidste år, skønt de få legemlige kræfter hun havde, selv aktiv del i teglværksarbejdet. Men så kom stormfloden den 13. november 1872 og lagde teglværket og halvt og helt færdigt gods øde; så meget at det ville sætte hende langt tilbage, om hun nu skulle begynde forfra igen. Hun vågede selv ned folkene på teglværket natten mellem 12. og 13. november og hjalp til at tætte huller og lign. for at holde vandet ude. Stormfloden var værre end nogensinde før. Der blev derfor tættet pumpet i håb om at den snart ville falde igen. Men den blev ved at stige indtil midt på formiddagen. Der sagdes, at den var 5 alen over daglig vande.

Mor kom først hjem, drivvåd, i morgenstunden, efter at hun havde måtte vade gennem vandet for at komme hjem. Da budskabet så kom til hende om den store skade, vandet havde gjort, forslog hendes kræfter ikke mere. Hun søgte så og fandt en køber til ejendommen, en kaptajn Meyland, og i februar 1873 flyttede vi derfra til Broager, uden at mor havde haft kraft til selv at se, hvor slemt teglværket var medtaget af stormfloden, Mor var da ligesom opslidt, hvad vi børn den gang ikke kunne se, men et billede fra den tid. vi havde ejendommen, hvor vi som små står omkring hende, viser det tydeligt nok, og efter hvad hun nu senere har fortalt mig, har det også været en streng tid for hende. Den daglige drift kunne jo nok have givet en enke arbejde nok, men den store gæld og dette at forretningen ikke kunne kaste nok af sig til renter, skønt den største påpasselighed. og sparsommelighed, gav hende dog de største bryderier. Rigtignok traf hun efter sin fortælling stor imødekommenhed hos faders fætter, Matias Petersen, Nybøl og Peter Fr. Petersen, Stenderup, ligesom gårdejer Christian Thysen og hans søster Ingeborg i Skodsbøl var hende god, når det kneb. Den største støtte søgte og fandt hun dog nok hos sin broder og svoger i Aaberraa. Derimod fik hun nok kun liden støtte fra faders familie; farbror Hans gik endog så vidt, at han frasagde sig en kautionsforpligtelse for en sum i Broager

sparekasse, som han overtog efter sin fader med gården, og som denne vel havde påtaget sig, da far overtog ejendommen.

Vi flyttede altså til Broager, og da mor havde gælden betalt havde hun indboet og omtrent 6.000 mark tilbage. Vi børn gik endnu i skole undtagen min søster Hansine, som havde været konfirmeret nogle år, og var hjemme denne vinter. Hun havde ellers været ude siden sin konfirmation, først som barnepige hos nuværende provst Reiter, siden som lærerinde for små børn hos en familie Jørgensen, Fladsten ved Aabenraa. Hun havde nemlig de sidste år før sin konfirmation gået i skole hos en privatlærerinde hos daværende dr. Scheirnhof. Det var en tysk lægefamilie, der holdt en tysk lærerinde. Dette beviser hvor lidt antipati moder havde for det tyske; men der kunne vel ikke ventes andet af hende efter hendes barndom og ungdom. - Til foråret fik Hansine atter plads som lærerinde hos pastor Lawaetz i Snogebæk, og var der til hun blev gift i maj 1875 med Hans Clausen i Ullerup. - Det var således små og fattige kår vi begyndte med, den store sparsommelighed, som mor havde ført, blev endnu mere skærpet. Jeg husker således at vi fik vandgrød med tyndt øl til, og æbler blev kogt sammen med talg eller fedt til brødet i stedet for smør.

Om sommeren 1871 var jeg hos farbror Hans i Mølmark, hvor jeg vel har kunnet tjene føden med de sysler, jeg kunne forrette udenfor skoletiden, som mor stadig havde syn for at jeg ikke måtte forsømme. Moder begyndte en lille handel med uldgarn, broderier o.lign. men det viste sig at hendes sundhed, især øjne og nerver, var for hårdt medtagne til, at hun kunne gennemføre den, så hun atter måtte opgive den. Imidlertid blev jeg konfirmeret og kom ud at tjene hos Peter Fr. Petersen i Stenderup. Mor forsøgte så ved håndarbejde (striking) at skaffe sig lidt indtægt, påtog sig også at være vågekone ved en og anden syg.

Inden jeg går videre, vil jeg her indskyde, at mor, mens hun havde ejendommen på Skodsbølmark, havde stor hjælp fra velvillige naboer, men særlig af den gamle tro karl Hans Jensen, som var gift og boede i Skodsbøl; han havde tjent fader siden han fik teglværket og var omtrent hos os hele tiden til dette atter blev solgt, undtagen den tid han var soldat. Han var med i 64 og skulle have været til Frankrig 70, men rejste til Danmark. Han var moder en tro tjener, og gjorde alt for at lede driften og arbejdet på bedste måde. Men han var mere end dette, han var en virkelig børneven, hvad der navnlig kom mig og min bror Andreas til gode, idet han på en så god måde forstod at drage os med og give os lyst til arbejdet, og hjælpe os til at få den rette øvelse deri, hvilket senere har været os, og vel især mig til stor gavn.

Min ungdom

Jeg kom så ud at tjene, og havde efter forholdene at dømmme ikke udsigt til at nå andet end at være tjener og arbejder livet igennem, så jeg sluttede mig efterhånden til ligestillede. Pladsen jeg havde var god, hvad føde og arbejde angik, manden (han var enkemand-) var også flink og retten-kender, så jeg led ingen timelig nød. Men - hvad jeg vel ikke kunne se den gang - hjemmet jeg var i og min omgangskreds var fuldstændig blottet for åndelige og vel omtrent også for kristelige interesser. Det fond deraf jeg havde med fra hjemmet fik derfor liden eller ingen næring og sygnede helt hen i den lømmelalder, jeg var i. Jeg gjorde mit bedste for at blive en rigtig karl ved arbejdet, men også ved at kunne ryge tobak, og når jeg ikke lærte noget værre eller fik men af hvad jeg gjorde, var den stemme i mit indre, som moder havde søgt at fremkalde i min barndom, og så hendes stadigt vågende øje med mig skyld deri; ja, vel også hendes forbønner. I denne plads var jeg fra påske 1874 da jeg blev konfirmeret, til efteråret 1877. I året 1875 eller 76 besøgte mor med mine to mindre søskende onkel og tante i Aller. Onkel Jens og bror Andreas kom til at holde af hinanden, og det blev bestemt, at han blev der hos dem for så senere at kunne gå i skole i Christiansfeld. I julen derefter besøgte jeg ham, skjønt rejsen ikke var så helt bekvem; jeg gik til Aabenraa; var hos familien natten over, tog så med dagvognen til Haderslev og gik derfra til fods til Aller. Jeg kom vist til Aller juleaften og var der begge juledage; så gik turen hjem på samme måde. Dette var al den ferie jeg havde i de 3½ år, jeg var i Stenderup; ja, til Broager marked havde vi ½ dag fri forår og efterår, og til høsten ½ dag til nøddeplukning.

Dette skridt af mor at lade broder Andreas være i Aller gjorde hun nok i god mening, men var næppe rigtigt. Ingen er som moder, og ingen var som vor moder; men Vorherre holdt sin hånd. over broder, han blev en god dreng og har nu fundet det hjem, hvor vi alle en gang håber at samles.

Nogen tid efter moders besøg i Aller kom hun til at pleje P. Phillipsens kone på Skellemark, hun blev pludselig syg i Broager og tilfældig indlagt hos min farbroder i Mølmark. Moder kom derved i forbindelse med unge, fra højskolen hjemvendte opvakte folk, som disse var, hvad der især for os børn, mig og Magdalene især, havde og fik stor betydning, Peter Phillipsen og kone begyndte at tale med moder om at få mig på højskole, og skjønt jeg ingen anelse havde om hvad det var, og skjønt min husbond heller ikke troede, det var noget godt, og rådede moder derfra, så rejste jeg i efteråret 1877 til Ryslinge højskole. Hvad. jeg der hørte, var noget helt nyt for mig, da jeg ved min ankomst stod helt uden forståelse, Der gik nogen tid, inden jeg kunne forstå noget, og jeg kedede mig, men efterhånden

vågnede barndoms minderne i mig, og der gik en vækkelse igennem mig, så jeg følte, at også for mig var der et liv, der var værd at leve, at også for mig var Jesus død. og opstanden og havde antaget mig som sit barn i dåben. Daværende forstander Rasmus Hansens ukunstlede foredrag greb mig især; skjønt læreren vel næppe anede det, da jeg var vant til, som en karl, ikke at lade mig mærke med noget blødagtigt, hang jeg ved ham og hans forkyndelse ned hele min sjæl. Først her fik jeg virketig forståelse for at jeg var dansk, og hvorfor jeg var dansk; det første havde jeg altid følt, det havde jo ligesom altid ligget i luften omkring mig, men hvorfor jeg og vi var det, var aldrig før klaret for mig.

Fra højskolen flyttede jeg til min onkel i Aller, efter moders ønske, vel fordi det havde trykket hende, at broder Andreas så ung skulle være udenfor hjemmet, har hun villet bøde derpå, ved. at vi brødre kunne være sammen.

Måske har hun også forstået og savnet den forståelse for det åndelige liv, jeg havde levet under i Stenderup, Det var ligesom med helt andre tanker og et helt andet livsmod, et helt andet mål at leve for, jeg begyndte i Aller.

Måske var der vel meget af ungdommens begejstringsrus, men det var dog altid for noget godt, tanken var oppe. Kan også nok være det var noget hovent; vi højskoleelever syntes jo dengang, at folk var så sløve for alt; megen forståelse for det vi var ført ind i på skolen, var der heller ikke i Aller og deromkring; der var nogen kristelig vækkelse hist og her, udgået fra Christiansfeld, men grænsen var jo nær ved, og over den søgte jeg så undertiden til kirke, og var også en gang til gymnastikfest i Hejls, thi så vidt kom jeg dog ikke på højskolen, at jeg kunne bekvemme mig til at gå til gymnastik.

Broder Andreas og jeg var altså sammen fra foråret 1878 til 79; han blev konfirmeret i 79 og hen i sommeren rejste han med et skib til Finland for at være hos onkel Jens. Han var en god og blid karakter, og afskeden var tung for os begge. Jeg var ikke så blød som han, og endnu kan samvittigheden nage mig, at jeg ikke var for ham, hvad en ældre broder skulle være, skønt noget bestemt ikke er mig bevist. Samme forår blev jeg taget til soldat, kom i efteråret ind til Dragonen nr. 13 som lå i St. Avold, og var der i 3 år. Jeg kan kun være glad for, at jeg forinden havde fået øjnene åbnet for, hvad der var stort og godt, da fristelserne der var store. Ellers havde jeg der min gode sundhed alle 3 år; den sparsommelighed, jeg fra barn var vant til, kom mig til gode, så jeg med den hjælp jeg kunne få og fik hjemmefra, let kunne klare mig.

Skrevet senere, føjet ind her: Min søster Magdalene har læst mine optegnelser og synes, jeg skulle have skrevet noget om min soldatertid, men der er egentlig ikke

meget at skrive om den tid. Jeg husker, at da jeg drog afsted til dette, at nu var det ligesom slut med. alt andet, men det trykkede mig ellers ikke; det var nok strengere for moder at sige farvel. Det var en dårlig luft, der var på sådan en tysk kaserne, og jeg har bagefter sagt, at jeg vidste ikke, hvad der var bleven af mig, om jeg ikke forinden var kommen på højskole. Vi var udsat for usædelighed på alle måder. Men ellers led jeg ikke noget; i tjenesten kunne jeg klare mig til husbehov, jeg var vant til at blive ledet og at lystre, og min sundhed var så god, at jeg kunne tåle alt, og jeg var ikke forvænnet på nogen måde hvad mad. og drikke og andre fornødenheder angår, og jeg var vænnet til sparsommelighed. Jeg kunne derfor spise det meste af den mad der blev budt. Min sidste løn havde jeg med og med et lille tilskud klarede jeg mig med de 27 pennig, vi fik daglig til smør eller fedt, til brødet, til tobak. Moder holdt mig med strømper, alt andet tøj fik vi udleveret og så middagsmad, sort kaffe og 1½ pund tørt brød daglig.

Tilbage til det, der blev skrevet i 1904

I disse år var min søster Magdalene bleven konfirmeret, var også kommen på højskole, derfra en tid i en præstegård. på Fyn, og kom så hjem og var lærerinde for Peter Phillipsens børn på Skellemark. Moder havde så påtaget sig at bestyre huset for faders forældre og farfaders søster, den sidste døde i disse år, hun var da 97 år gammel. Moder havde til den tid ikke alene klaret sig, men endda lagt til kapitalen, skønt hun undertiden sendte mig penge, madvarer, strømper o.m.a. mens jeg var soldat, og havde holdt mig med undertøj og en del andet indtil den tid, hvad Magdalene vel også havde fået.

Husbestyrerindegerningen blev imidlertid moder for strengt, hun flyttede atter fra Mølmark til Broager. Jeg kom hjem og fik tjeneste hos Christen Christensen på Avnbølmark, Arbejdet var let der, føden god, men manden var forfalden til druk, og der var en dårlig luft i dette hus. Jeg var der et år, men så viste det sig at en skade, jeg det sidste år, jeg var i Stenderup, havde fået i det ene fodled, ville gøre mig det umuligt at blive ved landvæsnet, og jeg søgte så og fik en plads som mejerielev hos Burchardi, Birkendegård ved Kalundborg, men først til foråret 1884 - jeg var så hos Johan Iversen i Ullerup den vinter.

I den tid jeg var soldat, var Rasmus Thomsen kommen til Broager, og hos ham samledes vi jævnligt om søndagen - enkelte søndage også på Nørremølle. I foråret 1884 kom broder Andreas hjem, dels på besøg, dels for at møde til sessionen. 8-14 dage var jeg så hjemme sammen med ham, inden jeg rejste til Birkendegård; det vil sige vi var i den tid mere i Ullerup hos søster og svoger end hos moder hun var også der en stor del af tiden. Moder var dengang og længe efter endnu så rask, at hun gik fra Broager og til Ullerup, og når det behøvedes tilbage igen

samme dag. Hos søster og svoger følte vi os også godt hjemme, de var i det hele taget meget gode imod mig, mens jeg som ung var hjemme på egnen, også sendte de mig en del, mens jeg var soldat. Broder Andreas havde imidlertid pådraget sig en hjertefejl og var meget svag; da han havde været hjemme en måneds tid rejste han til Aller, og der blev han syg og døde den 13/6-1884. Onkel Jens og Moder kørte hans lig på en vogn fra Aller til Broager, hvor han blev begravet i den af fader købte familiegrav ved siden af han og 2 søskende. Jeg fik telegrammet om hans død så tidlig, at jeg lige kunne nå til Broager og være med til begravelsen. Efter begravelsen samledes vi med alle som fulgte ham til graven i Mølmark hos onkel Hans, som i den anledning stillede deres hus til rådighed, som om det var en søn derfra der blev begravet. Min søster Magdalene var den gang på frk. Zahles skole i København. Hun havde fået telegrammet noget før, og var kommen dagen i forvejen. Vi fulgtes så ad tilbage, og måtte efterlade vor moder med sin sorg.

Godt var det at hun viste og længtes efter hjemmet histoppe, og hvor hun nu vidste vor broder var gået hen. Jeg husker hun hilste mig med, tårer i øjnene på Mølmark, hvor jeg nåede hende ned ligkisten "Drees har det godt nu".

12/4-1912 - Ja, nu har bogen ligget siden 1904.

Fra 1884 til 1886

Hos Burchardi, Birkendegård, kom jeg i et godt hjem, hvor der rådede en god ånd. Burchardi var et hjertemenneske og en alvorlig kristen, der nok kunne hjælpe een til at se opad og indad; hans hustru delte hans syn, men var ved siden af en energisk og dygtig kvinde, som selv havde været mejerske.

Jeg var der fra maj 1884 til i marts 1885, da jeg efter Burchardis forslag og ved hans hjælp fik en plads som fodermester (eller mejeribestyrer) på Tølløsegård ved Holbæk hos forpagter Holten Nielsen, svigersøn til den bekendte foregangsmand Lawaetz, Refnesgård. Mens jeg var på Birkendegård blev jeg kendt med Marie Thomsen, steddatter til kaptain Johnsen i Helsingør; vi lovede hinanden at følges ad livet igjennem, og skønt dette ikke var letsindighed men dårlig viden fra begges sider, og vi vist begge havde sendt bøn om hjælp til at lede os på rette måde og give os kraft til at opfylde og fuldføre det løfte, vi havde givet hinanden, op til ham, som vi begge helst ville holde os til, så var der dog noget, der ikke var som det skulle være, men som jeg ikke selv kan forklare mig. Marie kom fra Birkendegård til Askov, og senere til Johannes Lauridsen, Vejen, Hun foreslog så derfra at hæve forlovelsen.

Jeg var så på Tølløsegård til foråret 1886. Det var også et godt hjem, men et helt andet end Burchardis. I politisk henseende stærkt højre og i kristeligt nærmest

højkirkelig. De var unge folk, opvokset i aristokratiske kredse; han var søn af oberst Nielsen. Der var meget at lære for mig der, jeg som havde været bondedreng og bondekarl, og i grunden havde set ned på al dannelse. Der var derfor i begyndelsen meget, der stødte mig og forekom mig som skaberi, men efterhånden, som jeg mere blev fortrolig med. personerne, opdagede jeg at det, der skilte os ad, var i grunden kun den måde, som vi fra børn af var vant til at bevæge os på; og dette har senere været mig til stor nytte. En anden side havde jeg også stor gavn af, idet jeg, som til den tid kun havde haft stillinger som den, der skulle lyde og udføre det arbejde, jeg blev sat til, nu fik en stilling, hvor jeg skulle lede et arbejde og føre tilsyn dermed. Den øvelse jeg fik deri, under temmelig kyndig ledelse, kom mig, da jeg skulle begynde her i Dybbøl, til stor gavn.

Mens jeg var på Tølløsegård planlagdes og begyndte opførelsen af Skelle andelsmejeri. Daværende gårdejer And. Andresen, Skellemark, var formand for foretagendet, og tilbød mig pladsen der som bestyrer; men bestyrelsen foretrak mejerist Jensen, som den gang var mejerist hos Weber, Broager, der købte smørret fra bønderne og pakkede det i dritler. Da jeg så ikke fik pladsen der, gjorde A. Andresen mig opmærksom på, at Anders Christensen i Dybbøl havde købt mælken i Dybbøl og omegn og ville bygge et større mejeri. Jeg tilbød mig så der, blev antaget, og fik derved den plads, som skulle være min virkeplads foreløbig, og bliver det forhåbentlig så længe jeg kan.

Skrevet i 1939

Sophies slægt

Min hustru Sophie, enke efter min afdøde husbond Anders Christensen her i Dybbøl, er født i Midterskov i Oller 1. december 1852. Hendes slægt er, såvidt jeg kan finde tilbage, af ren gårdmandsslægt på Broager land. Hendes fader, Hans Frederik Hansen, f 3/5 1805, døde 30/4 1854 mens hun, som yngste datter efter 10 søskende, kun var 2-3 år gammel. Han var født i Midtskov og havde altså overtaget gården efter sine forældre. Hendes moder, Anne Cathrine, f. 2/6-1811, var fra Neis og var halvsøster til gårdejer Christen Hansen, også kaldet Andersen, Neis.

Sophies moder har således heller ikke danset på roser, har siddet som enke med gården og en stor børneflokk i flere år, og der er bleven sagt, at hendes ældste søn Jens, som senere blev gift med Anna Christensen fra Oller, i sin ungdom var meget udsvævende og hård; så hans moder havde meget at kæmpe med. Han fik gården omkring 52 og Sophie flyttede med moderen ind på aftægten. Sophie betegner sin

moder som en sjælden god og tålmodig kone, og det skal nok passe. Sophie er i så fald en ægte datter af hende. Sophie var så hjemme hos moderen, og gik som andre børn i skole i Oller. Efter konfirmationen kom hun til Dybbøl til en moster, der var gift med gårdejer Jørgen Andersen (kaldt Kromand). De havde ingen børn, så der har Sophie på sin måde nok haft det godt. Mosteren og hendes mand kastede nok al deres kærlighed over på hende; de var velstillet, og hun skulle derfor heller ikke savne noget.

Sophies søskende:

Jens overtog gården og blev gift med Anna Christensen (Ernst); han blev vist en helt dygtig landmand, vidste i hvert fald nok, hvad han ville. Hans kone var fra et slesvig-holstensk hjem og dette førte til, at hun fik ham over på deres parti og det så grundigt, at både han, og senere deres børn, gik over til tyskerne med hud og hår.

Christian gik til søs, der siges fordi han ikke kunne arbejde sammen med broderen, tog så styrmandseksamen, og fik senere en skønnert bygget i Slesvig eller Rensburg; men det var lige ved den tid, at dampskibene tog fordel fra den slags skibe. For ikke at blive tysk soldat rejste han fra Danmark, og skibet blev indregistreret i København under navnet Midtskov. Han blev gift først med Cathrine Knutzen fra Oller, hun døde et årstid efter, og senere blev han gift med en søster til hende, Sophie. Han døde af blodforgiftning fra en finger den 3/12-1895, Hans enke og 5 af hans børn lever i Amerika, den yngste er gift ved Aalborg.

Cathrine Marie gift med Philip Sibbesen, Overskov. Hun døde 1889, han blev senere gift med en søster til Christians kone, Anna, enke efter teglværksejer Christian Jessen, moder til Cathrines mand, Christian Jensen. Cathrine Marie efterlod sig 2 sønner og en datter.

Cathrine, gift med snedkermester Peter Wegerstoff, Broager. Han døde, men hun lever nu hos sin datter Helene, der er gift med. Jens Andresen i Skourup, De havde 6 børn, hvoraf de 2 ere døde.

Ingeborg, gift med. landmand Lorens Petersen fra Mølmark. De bor nord for Kongeåen, på et lille landsted i Vonsild. ved Kolding. De har 1 søn og 3 døtre.

Marie, gift med Jens Jørgensen fra Smølmark; de havde et landbosted i Gammelgab som de drev med stor dygtighed, og som sønnen nu har. Hun døde, men han opholder sig nu mest hos datteren Cathrine, der er gift med Claus Zood ved Knivbjerg; de havde 6 sønner og 2 døtre.

Mette blev gift med Jes Knutzen fra Oller, broder til Christians koner. Han var sømand, og de rejste straks til Amerika. Han opgav dog snart sømandsvæsenet og begyndte på forskelligt, men dog snart som landmand eller farmer i Java. Her gik de vist ikke så lidt igennem med hinanden, der var hårde vintre, der var misvækst og græshopper og så kom dertil, at Jes ved et uheld skød sin venstre hånd helt i stykker, så der kun blev et par fingre tilbage, som han kan bruge. 1890-91 flyttede de til staten Washington, til en station Burlington. 1894/95 besøgte de os med deres yngste søn Harry, der den gang var 9-10 år. Da var de allerede godt økonomisk stillet, og siden er det stadig gået fremad for dem, og deres 7 sønner, som nu alle ere gifte og bor deromkring. For en del år siden sendte de os et billede af dem med deres 7 sønner og 7 svigerdøtre, og forrige år et billede med de samme tillige med 34 børnebørn.

Men de vil gerne hjælpe os herhjemme. Under krigen sendte de 50.000 kr. til hans søstersøn i Danmark til hjælp til trængende i familien. Disse fik især Cathrines børn megen gavn af, de har haft en del sygdom og modgang.

Nu har de lånt os 6.000 dollars, og stiller sig meget imødekommende som kreditorer.

Sophie og Anders Christensen

Da Sophie var hos sin moster i Dybbøl, blev hun kjendt med gårdejer Nikolai Christensens søn Anders. Hun var hos sin moster hele tiden, men da hun var blevet forlovet, fik hun, for også at se noget andet, en plads hos købmand Weber i Broager for 1 år, og var så også en sommer på Askov højskole.

Det sidste var nok nærmest efter tilskyndelse fra hendes forlovede, Anders Christensen. Han havde opteret, og var som sådan kommen nord for Kongeåen og kommen på højskole i Askov. Senere lærte han mejeriet under professor Segelke, og da han så kom hjem for at overtage gården, købte han mælken af en del Nalver eller Gårdmænd i Dybbøl. Gården, hans hjem, var brændt i 1854; hans forældre havde kun bygget udhuset og boede endnu i 1875 i baghuset; de havde sat sig for ikke at bygge stuehuset, før de blev danske igen. Men nu byggede Anders stuehus, med aftægtsbolig i vestre ende, og mælke og smørkælder i østre ende, og en sidefløj med kærnerum og osterirum og stor svinesti. Det blev nogle strenge år for Sophie, og vel også for Anders. Den slags mejeri var jo planet med at udnytte skummet og kærnemælken til ostning og svinefedtning, og begge dele gik meget ned i pris i disse år. Dertil kom så at hele ejendommen brændte om sommeren 1878 fra en ildebrand, der i en storm kom op i et halvhus og bredte sig hurtigt. De måtte derfor atter tage fat på at bygge og da var Sophies moster og hendes mand

dem atter en stor støtte, der boede de og spiste og drak med alle deres folk i den tid, foruden hvad de ellers hjalp Sophie med hvad hun manglede.

Anders' moder var født i Ragebøl, født Petersen. 1881 var de fleste i huset angrebne af Tyfus, og da døde Anders' fader, 1886 var akkorden om mælken udløben; centrifugen var nu rigtig kommen i gang, og i Jylland var der bygget andelsmejerier. Anders gjorde da akkord. og købte mælken af de fleste koejere i Dybbøl og Nybøl sogne og byen Snøl, og fik ved kaution, som Sophie bad nogle om, et lån gjort, så han kunne indrette et centrifuge-mejeri med dampkraft. Det var så til driften af dette jeg blev antaget; jeg kom dertil i august 1886, men mejeriet kom dog først i gang i oktober. Anders havde imidlertid ikke været rask siden sygdommen 1881, og da mejeriet havde været i gang en måneds tid, blev han dårlig. Han sad så inde ved kakkelovnen eller lå i sengen til han hen i marts måtte blive i sengen for bestandig. Om det var tuberkulose eller noget andet han led af ved jeg ikke, men han blev så afmagret, at der kun var skind og ben tilbage; han døde den 17/5-1887. Han efterlod sig en søn Nikolaj, født 2. juli 1877 og en datter Cathrine, født 15. oktober 1880. En lille pige mere de havde haft var død kort efter fødslen.

Under Anders' sygdom, havde Sophie og jeg jo måttet sørge for driften, og det måtte vi jo fortsætte, eller fortsatte vi så også efter hans død, og dette var meget behageligt for mig, thi Sophie, som er godheden og tålmodigheden selv, var det nemt at arbejde sammen med, og forholdene skikkede sig således, at økonomisk gik det godt. Sophie har da heller ikke syntes, at jeg var så helt ueffen, siden hun indvilgede i, at vi skulle fortsætte sammen.

Bryllup med Sophie i 1888

Dette fortalte vi så også til andre til min fødselsdag den 27. marts og så holdt vi bryllup den 5. juni 1888. Efter tysk lov blev vi borgerligt viet eller sammenskreven på civilstandskontoret på Sandbjerg, og kirkeligt viet af daværende præst, pastor Clausen i Dybbøl. Ved højtideligheden var foruden Sophie og mine søskende med børn, min moder, min bedstefar og farbroder Hans og kone tilstede, så vi kunne få plads til alle gjæster i vore egne stuer.

Livet formede sig lyst for os, forretningen var god, så vore økonomiske forhold bedredes år for år, og jeg især kunne altid glæde mig ved en god sundhed, medens Sophie måtte trækkes med den ene og anden svaghed og sygdom, som hun dog lykkelig er kommen over.

Tidlig kom jeg med i kampen mod tyskerne, som i disse år rigtig tog fat på at kvæle al dansk blandt os, dels vel fordi det lå i min natur at være med i kampen og dels

fordi vi havde råd økonomisk at ofre noget, om det skulle være, og havde vor ret, dels også fordi jeg under mit ophold hos Johan Iversen i Ullerup som ung var bleven kjendt ned Hans Peter Hansen Nørremølle, der i de samme år jeg kom til Dybbøl blev gift med en søster til Johan Iversen og bosatte sig i Sønderborg, hvor han optog en gerning i den sag, der så senere førte til, at han købte dagbladet Hejmdal i Aabenraa og ligeledes, at han blev valgt til repræsentant for os i den tyske landdag efter daværende landdagsmand. Hans Larsens død. Senere blev han jo rigsdagsmand og i alle måder vor nationale fører. Desværre måtte jeg bryde med ham, da vi ikke kunne dele samme syn på stillingen, da vi kunne komme hjem til moderlandet.

Men idet jeg således kom med i kampen og det ikke altid var en blid måde, siden det ikke lå for mig at give efter, blev jeg mere hadet end yndet af myndighederne. På den ene side har jeg måske været mere stejl end strengt nødvendigt, men på den anden side håber jeg også, at jeg dermed har gjort lidt gavn dermed. Det førte imidlertid med sig, at begge mine stedbørn, der ikke havde tysk borgerret, fordi deres far havde opteret, og levede på sin fødegård som dansk undersåt, blev udvist i 20-års alderen. De var jo af de uheldigt stillede, der efter daværende dansk og tysk ret var hjemløse. Nikolaj satte sig dog imod, han blev udvist, men rejste ikke, og blev derfor transporteret over grænsen, men vendte straks tilbage igen, blev så arresteret og kom ud igen mod kaution. Han blev så senere dømt til 7 dages arrest for denne forseelse, men fik så alligevel lov til at blive hjemme. Blev så gift med Margrethe Bonfeld fra Sottrup den 31/10-1901. De fik så gården Grøngaard og følgen var, at han fik gavn af optantkonventionen 1901 mellem Danmark og Tyskland og blev tysk borger.

Cathrine blev også udvist, men hun var da allerede forlovet med Christian Jessen fra Oller. Da hun ikke kunne få lov til at komme hjem inden, rejste han og hans nærmeste og vi til Taps, hvor de blev viede af daværende pastor Ring den 7/10 1902. Sammen med frænderne der indtog vi en frokost efter vielsen i Kolding, hvorefter vi rejste hjem og højtideligholdt deres bryllup her i vort hjem sammen med slægt og venner. Til hendes og Nikolajs bryllup var vi så mange, at vi ikke kunne få plads i stuerne, hvorfor vi havde ryddet og pyntet loftet over mejeriet, så det blev en helt hyggelig festsal. Nikolaj og Margrethe blev viet af daværende frimenighedspræst, pastor Rasmus Thomsen, Haderslev. Pastor Clausen i Dybbøl var da død. Jeg var dengang valgt til kirkens ældste i Dybbøl, men siden jeg lod en frimenighedspræst vi dem i vort hjem, blev jeg af myndighederne kasseret til den stilling.

Den 12. september 1889 blev vor datter Nanna født; min moder holdt hende over dåben, og min søster Magdalene og svoger Jens Jørgensen stod faddere.

Den 11. juli 1892 fødtes vor søn Jørgen Peter, ham holdt jeg selv over dåben den 4/8-1892, medens svoger Hans Clausen og Cathrine Hansen fra Midtskov var faddere.

Den 21. februar 1895 fødtes vor søn Svend Harald, ham holdt jeg også selv over dåben den 24/3-1895, medens hans broder Nikolaj og Helene Wegersleff var faddere.

De blev alle tre døbt af pastor Clausen. Svend, blev døbt i præstens værelse, da præsten ikke var så rask, at han kunne komme op i kirken. Den vinter 1894/95 havde vi besøg af Sophies søster Mette og mand, Jes Knutzen med den yngste søn fra Amerika, de havde ikke været hjemme siden de som unge nygifte rejste til Amerika, så det var en hel oplevelse for dem og os alle.

Mejeriet

Imidlertid gik vor forretning godt. Kontrakten som Anders havde gjort om mælken udløb, men jeg fik den fornyet, eller rettere fik en ny i stand, først på 4 år og så på 2 år - den første var på 7 år. De to sidste var naturligvis ikke så lønnende som den første, men det gik helt godt. 1899 var der så megen spænding, da blev der bygget et andelsmejeri i Sottrup. De havde indtil da solgt mælken til Johan Lyck i Sottrup. Der var så nogle i Stenderup der ville slutte sig dertil, andre planede at bygge et mejeri ved Bøffelkobbøl eller Frydendal for Nybøl og Dybbøl sogne. Imidlertid lykkedes det mig at få en handel i stand igen og det endog for 10 år fra 1/11-1899 til 1909. Jeg fik også en del leverandører i Stenderup, der før havde leveret til Johan Lyck, så mejeriet blev efter forholdene temmelig stort. Da kontrakten var sluttet, blev mejeriet derfor også en hel del fornyet, idet loftet og taget hævedes ca. 2 alen, og transmissionsakslen lagdes tværs i bygningen. Da denne kontrakt var udløben skilte Nybøl sogn sig fra og byggede et andelsmejeri i Stenderup.

Med de øvrige leverandører fik jeg lavet en akkord på 5 år, men da denne så var udløben, blev der bygget et andelsmejeri i Dybbøl. Med en lille del sluttede jeg dog akkord på 5 år. Det var altså under verdenskrigen og et år efter vi havde det lille mejeri. Der var ikke megen mælk at arbejde med under krigen. Ja til tider var det et latterligt lille kvantum, Der var ingen kraftfoder at få til køerne, og disses antal svandt også ind, da der stadig skulle afleveres flere. Leverandørerne beholdt jo også forholdsvis megen mælk hjemme for at bøde på manglen af andre sager. De fleste kærnede også selv, skønt vi på mejeriet førte falske bøger for at kunne give leverandørerne, os selv og bekendte mere smør, end vi måtte.

Omkring 1890 byggedes der ved aktie en frugtvin- og konserverfabrik i Sønderborg, det gik dog galt, i løbet af 2-3 år var aktiekapitalen tilsat og den måtte standses. Jeg syntes, der måtte ligge en forretning i den virksomhed, medens jeg var bange for, at jeg før eller senere måtte opgive mejeridriften, idet der af og til var tanke oppe om at bygge andelsmejeri. Da så denne fabrik måtte standses, købte jeg de forskellige maskiner og redskaber og begyndte med denne virksomhed her i lokaler mellem mejeriet og svinestien, for således at kunne benytte den samme maskine og dampkraft. Det blev dog en dårlig forretning, der ikke gav udbytte men derimod megen besvær, især med at få varerne solgte og pengene for dem hjem. Da jeg så fik afsluttet den 10-årige akkord om mælken, bortforpagtede jeg den del til Carl August Jessen, der fra vi begyndte havde bestyret den. Da han så døde 1904 opgav jeg virksomheden og solgte de fleste redskaber til Sorø.

I marts 1891 købte jeg resten af en halvgård, der var bleven udstykket. I februar 1892 købte jeg et skovskifte i Nybøl Østerskov, 1890 byggede jeg træladen, og 1891 byggede jeg stalden mellem den gamle staldbygning og træladen; samme år købte jeg lejehuset øst for gården. Ejendommen forbedredes således efterhånden, jeg drænede en del af jorden og gav den kunstgødning, så jeg avlede forholdsvis meget. Men jeg havde ellers ikke uddannelse til så stor en virksomhed, og kom derfor ofte bagefter, hvor der var en chance. Tit så jeg også for småt på det, og glemte derved noget større.

Jo, således gik vore økonomiske forhold. Imedens levede vi lykkeligt sammen, vore børn voksede op og var sunde og raske. Vi skulle jo have været noget mere for dem, men Vorherre i himlen har nok bødet på vore mangler.

Børnene gik jo i den tyske statsskole eller kommuneskole i Dybbøl til konfirmationsalderen. Nikolai gik i skole nogle år inden sprogforandringen – at al undervisning skulle foregå på tysk - kom år 1888. De andre fik således al deres skoleundervisning på tysk, idet der kun levnedes dem nogle få timers religionsundervisning ugentlig i det danske sprog, og som derfor blev enten noget underligt noget eller også rene sprogtimer. Kasper Jensen og Henriette Zubi forsøgte at bøde på disse forhold her i vor landsdel ved en vandrerlærervirksomhed, men det blev dem forbudt. I det hele gjorde myndighederne alt, hvad der stod i deres magt for at forhindre børnene i at få nogen kjendskab til det danske sprog. Undervisningen var jo ægte prøjsisk, og historien blev dem fremstillet på en meget forvrænget måde.

Skrevet 1926

1926 Skrivningen forsømmes, skønt der er nok at skrive om, thi vi har oplevet en bevæget og underlig tid. En tid rig på oplevelse både af ondt og godt.

I 1912 blev vor datter Nanna forlovet med Jørgen Gram, Gabøl, 1913 kunne Sophie og jeg fejre vort sølvbryllup, som vi også gjorde med frænder og venner. Den 26. september 1913 blev Nanna gift med Jørgen Gram.

I 1911 var Svend kommen til Kolding for at forberede sig til at komme på latinskolen, og kom så på latinskolen i Fredericia 1912, hvorfra han tog studentereksamen 1915.

Krigen

I 1914 udbrød den forfærdelige krig, de første dage af deri var især hårde for Sophie. Flere af vore karle og mejerister blev indkaldt, eller skulle stille 1-3 dage efter, at den tyske mobilisering var udsendt. Vi fik så nalver og håndværkere sammenkaldt til at hjælpe, hvad ikke var så vanskeligt, siden alt ligesom på kommando stod stille. Men mange var jo ikke kjendt med det arbejde, de nu kom til. Dagen efter blev jeg hentet og sat fast sammen med flere, som det sagdes mistænkelige personer. De fleste af os sad omtrent i 6 uger. Imens var min kone Sophie ene om at ordne det hele, og det var ikke let; mejeriet skulle jo gå, og der var mange spørgsmål, som skulle besvares, regnskabet skulle opgjøres og pengene hentes og udbetales. Høsten havde begyndt og skulle bjerges. Men dertil kom det, der var sværere; Svend var hjemme i ferien, hun vidste ikke, om hun turde beholde ham hjemme og heller ikke, om hun turde lade ham rejse. Grænsen mellem Tyskland og Danmark var spærret for meget og på forskellig vis. Jørgen var hjemme, men var om sommeren bleven taget til soldat, og kunne derfor vente hver dag at blive indkaldt.

Vi glædede os for hver dag der gik, inden den kom, thi han skulle jo dog så først uddannes og så var krigen måske forbi inden - men vi fik rigtignok andet at føle.

Foruden dette havde Sophie endnu dette at tænke på, at Cathrine lå på Diakonissestiftelsen i Kjøbenhavn, og hun vidste, at hun ned hendes temperament og sine dårlige nerver ville være meget ulykkelig, fordi hun ikke kunne få efterretning hjemmefra. Ligeledes tænkte hun på Nanna; Jørgen Gram skulle også møde 3. dagen, Nanna sad derfor ene tilbage ned driften og angsten og med forventningen om en lille, der så blev født 2/12. - Dette var forfærdelige dage og alle gik jo i angst for deres kære, de vildeste rygter gik, og mange af tyskerne var brutale og hovne. Ja, der fortaltes eksempler på, at den tyske nalv tillod sig at

spytte på sin danske nabo, uden at denne turde forsvare sig. - Siden fik Sophie vor gamle svoger Jens Jørgensen over for at hjælpe hende, og det var en stor hjælp til beroligelse for hende. Der var forstyrrelse i alt, men det skulle jo blive værre, smørret kunne vi ikke blive af ned, da det ikke kunne sendes til England og tyskerne foreløbig havde nok. Svinene kunne heller ikke sælges, hvad, vi blev tvungne til, siden der ikke kunne fremskaffes foderkorn. Imidlertid kom Jørgen Gram hjem, han var bleven forkølet, og til det regiment, han var indkaldt til, havde der meldt sig så mange frivillige, at han og flere vel nærmest var tilovers. De frivillige skulle der jo tages imod og andre kunne jo atter indkaldes. Eleverne på de højere skoler i Tyskland blev jo opfordret til at melde sig frivillig, og hvem der ikke gjorde det, blev ugleset. Jørgen Gram holdt sig siden hjemme, snart som syg, og snart som uundværlig som landmand eller lignende stillinger.

Imidlertid blev Jørgen indkaldt 1 oktober; forinden havde Jeg sendt ham et ærinde over grænsen i den tanke, om han muligvis ville foretrække at blive der. Jeg bebrejdede mig selv, at jeg ikke havde haft mod til at tale rent ud ned ham om dette spørgsmål, men så meget mod havde jeg altså ikke under disse forhold. Han blev indkaldt til et regiment i Altona, og da han en tid efter skrev, at der endnu ikke var forlangt af dem, at de skulle aflægge eden, som ellers straks forlangtes af alle soldater, fik jeg mod til mig og skrev til han omtrent således "Det undrer mig at det endnu ikke er forlangt af Eder at aflægge eden; efter de prøjsiske love er der ikke megen straf for den der flygter inden de har aflagt eden, og der kunne jo dog være dem, der nemt kunne fremskaffe sig civile klæder, og som kjender rejseruten til grænsen, og derfor ment kunne gjøre den tur". Jørgen forstod også mit brev, idet han skrev omtrent: "Hvad det store spørgsmål, da er jeg klar". Krigen fortsattes, han kom hjem på orlov 1. og 2, juledag, men kom til fronten til Flandern i Belgien den 12. januar, der faldt han, truffen af en kugle i hovedet den 25. april 1915. Det var et hårdt slag for os herhjemme, en trøst var det, at han ikke skulle lide længere, og at vi havde lov til at tro, at han havde lagt sin sag i vor gud og faders hånd, så vi kan håbe på gensynets glæde.

Det blev en forfærdelig till, det ene sorgens budskab indløb efter det andet til byen, sognet, til slægt og venner, en var falden, en anden hårdt såret, en tredje savnet – ja, det var forfærdeligt.

Herhjemme begyndte mangel på det ene og på det andet snart at melde sig, først de varer, der skulle indføres, men ikke kunne blive indført, så på varer, der skulle fremstilles, men hvor mandskabet var indkaldt og derfor ikke kunne fremstilles. Efterhånden blev alle mand i alderen 20-45 år indkaldt, selv om de var mere eller mindre svage og krøblinger og til sidst skulle de møde allerede når de var 17 år

gamle. Så blev der fordelt fanger til at udføre arbejdet, især ved Landbruget, for at dette ikke skulle stå stille. Det var dog kun det nødvendigeste, der kunne besørages, og da hjælpeklenderne stoppedes - der kunne ikke fås kunstgødning til marken eller kraftfoder til kreaturerne - så blev avlen mindre og mindre. Snart blev der lagt beslag på høsten, så der kun måtte beholdes et mindre kvantum til eget brug, og snart blev der pålagt os at levere kvæg til slagting. Slagtning og bagning blev forbudt, alt skulle kjøbes mod forbrugerkort, der blev udleverede. Soldaterne sultede, mange hjemme sultede. Direkte sultede gjorde vi dog ikke, vi havde avlen og endnu et lille mejeri, og vi lærte trods forbud og kontrol at sørge for os selv, og kunne endda hjælpe en og anden.

Nikolaj og Cathrine

Ved at slå tilbage ser jeg, at jeg har forsømt at skrive om mine to stedbørn Nikolaj og Cathrine.

Da Nikolaj var konfirmeret, var han hjemme on sommeren og på Skibelund efterskole on vinteren, men siden jeg ikke selv kunne være med i det daglige arbejde og selv lede ham, fik vi ham over til Sophies søster Marie og hendes mand. Jens Jørgensen i Gammelgab, der var han så 1 år, derefter 1 år hos Jørgen Bonfeld i Sottrup. Derfra kom han så på Næsgårds landbrugsskole, hvor han var i 2 år. Så skulle han melde sig til session, kom også hjem til denne, men da hans far var optant, var han hverken tysk eller dansk undersåt, en såkaldt hjemløs. Han stillede da andragende til den prøjsiske regering som skik var om at blive optaget som tysk undersåt. Dette var endnu ikke bleven nægtet nogen i den alder og under lignende forhold, men ved et uheld fik myndighederne at vide, at han var på en dansk skole, Det blev ham derfor nægtet, og han blev truet med udvisnings, hvis han kom hjem. Han rejste så til Würtenberg og forsøgte at blive Würtenbergsborger - et kneb, som før var lykkedes i Tyskland. Men også af den grund. var der taget forholdsregler i Tyskland, og derfor lykkedes det ikke. Så kom han hjem trods forbuddet, blev så også straks udvist, og da han ikke rejste, blev han afhentet af politiet og transporteret over grænsen. Ved. Hans P. Hansens hjælp som slægtning blev der så lagt en plan, der skulle hjælpe til at få hans sag fra regeringsmyndighederne over i rettens afgørelse. Hans P. Hansen var i dette, som på alle måder i den sag, op en god, kyndig og opofrende hjælper og ven. Nikolaj kom så trods forbud og transport atter tilbage og meldte sig, blev så arresteret, sat i fængsel, men kom ud mod kaution, blev så idømt en straf, der så blev indanket for retten og førtes til højeste instans (kammerretten i Berlin). Samtidig besværede min kone sig til regeringen i Berlin over at hun, som tysk undersåt, ikke havde ret til at have sine børn i sit hjem. Resultatet blev at retten

gik udenom det egentlige spørgsmål, om udvisningen var berettiget, og stadfæstede underrettens dom, der lød på 7 dages arrest. Disse 7 dage måtte Nikolaj derfor afsone i fængslet i Sønderborg.

Nikolaj havde på H.P. Hansens foranledning, ved daværende redaktør, nu skolekonsulent Nikolaj Svendsen i Tønders hjælp henvendt sig til amtmand, Bardenfleth i Vejle, for at formå den danske regering til at henstille til den tyske regering ikke at udvise Nikolaj til Danmark, da han ikke var dansk undersåt. På denne, og på besværingen til den tyske regering, kom der svar ved den tid, Nikolaj kom ud af arresten. Den tyske regering svarede, at den anså udvisningen for berettiget, men ville afse fra at udføre den så længe han ikke gav anledning til klage. Til den danske gesandt havde de svaret, at de havde anset ham for dansk undersåt - nu ville de overveje sagen.

At Nikolaj sådan satte sig til modværge, førte til at han var her og fik gavn af optantkonventionen, der kom 1907, idet han da blev tysk undersåt.

Efter at have skrevet dette ser jeg, at jeg alligevel foran har nedskrevet dette, om ikke så udførligt, derfor endnu kun dette: Da Nikolaj havde været nogle år på Grøngaard, viste det sig, at han var angreben af tuberkulose og kom på Vejle sanatorium men den lave og sumpede grund, der omgav Grøngaard, var derfor usund for ham, hvorfor vi 1910-11 solgte gården.

Svend kom efter ordre hjem til session i januar 1915, var han bleven taget og indkaldt, havde han vist fulgt den, men han blev sat et år tilbage, han var dem for smal. Han rejste så tilbage og tog studentereksamen i juni.

Skrevet i januar 1936

Ja, nu er der atter gået lang tid siden jeg skrev sidst, og endda er der sket meget, men ved at se det igennem kan jeg ikke finde noget om, hvorledes min mor havde det, Hun levede en del år et sparsomt liv, hjalp ved, lidt her og der, hvor hun kunne, og fik lidt for det i forskellige varer eller hvad der har kunnet falde af, Da Hansine så imidlertid havde et godt hjem, Magdalene kunne klare sig, og jeg så fik mit gode hjem her, så kunne hun leve en sorgløs alderdom. Hun havde en Lille lejlighed i Broager nær ved kirken, hun var meget rask indtil sin død, så hun kunne gå til Dybbøl eller Ullerup når det skulle være og kom derfor, når det blev hende for ensomt hjemme, og blev indtil hun syntes, det var for uroligt hos os eller i Ullerup. Hun rejste også nu og da til Vejstrup og besøgte Magdalene og Ole, ligesom hun også af og til besøgte venner og frænder. Ved et sådan besøg hos Mathias Petersens søster i Nybøl (hun var blind) og sønnen der, Peter, havde

gården, blev hun syg midt i august 1903 og lå der nogle uger, så kørte vi hende hertil, og så lå hun her, uden store smerter, vel vidende, at det gik mod enden, men også med længselen efter at komme hjem. Hun døde den 14. september og blev begravet i familiens gravsted på Broager kirkegård. Her i hjemmet talte pastor Hansen, Dybbøl og pastor Povlsen, Bovlund, men på kirkegården undskyldte stedets præst sig, og fik præsten fra Nybøl til at forrette jordpåkastelsen. - Far og mor havde som før nævnt tysk uddannelse, og moder havde kun haft tysk ungdom; da pastor Reuter efter 1866 kom til Broager lå det derfor nær, at han besøgte dem, tilmed da moder ofte havde været hans barnepige i Aabenraa, når han sammen med sine forældre besøgte provst Rehof, mens hun var der. Trods dette nåede moder at se det hule i den med tysk ånd holdt Gudstjeneste, og sluttede sig mere og mere til det, der siden blev begyndelsen til frimenighed på Sundeved. Efter at Thomsen var standset i sin virksomhed, samledes vi således nogle vintre i hendes små stuer, hvor så en læste et stykke af bibelen, hvorover der blev talt sammen og så sunget salmer. En gang imellem kom Povlsen, Bovlund, så og holdt altergang med os. Senere udvidede dette sig, så der blev holdt kristelige møder i krosale eller Sottrup forsamlingshus, da dette blev åbnet.

Men sammenkomsten om alterets sakramente blev holdt mest hos Peder Moos i Nybøl, men også enkelte gange hos os.

Sophies død i 1935

Sidste år den 7. marts, altså 1935, døde min kjære Sophie. Det var en underlig fornemmelse at mærke, at nu var hun ikke mere, for skjønt jeg og vi alle var forberedt på, at det ville komme (Lægen havde sagt det, og vi kunne også selv se det), så blev det dog så underligt stille omkring hende, at gå og se på hende var ligesom at have hende mellem os og endda ikke at have hende. Ja- det blev sært tomt efter hende, men det havde været synd at misunde hende den fred, hun havde nået, og som hun havde længtes efter, siden hun blev syg i oktober. Indtil den tid var hun rask på alle måder i forhold til sin alder, vi besøgte Svend og Erna i august og Jørgen og Nanna i september. Det sidste sted brev et længere besøg, på grund af, at Hans Jørgen og 2 af pigerne blev angrebne af børnelammelse, og den smitte ville vi ikke bringe hjem. Da vi så kom hjem, blev Sophie forkølet, og det kunne hun ikke komme over. Hun var dog oppe for det meste hver dag, hun sagde altid, at hun slet ingen smerter havde, men kræfterne svigtede mere og mere, dette forstod hun og var ked af at blive en sådan stakkel, der ingenting kunne, men skulle hjælpes på mange måder. - Ja, hun har været mig en god hustru og vores børn en god moder. Hvor var hun rolig og overbærende med os, men kunne

så også sige sin mening roligt, men kort og bestemt. Hvor har hun tit dæmpet min hidsighed og rusket i min sløvhed og rakt mig hånd, når jeg var ved at falde. Og hvor kunne hun bære over med mig, med alle mine skrøbeligheder, måske det tit har været strengt for hende, men hun bar sine byrder selv, uden at klage, - 1919 var hun meget syg, nok døden nær, jeg turde den gang ikke tænke på at undvære hende, jeg syntes ikke jeg kunne gå alene, og bad om at beholde hende, og jeg blev hørt. Men sidste vinter kunne jeg ikke bede om at beholde hende, jeg syntes det var synd for hende, hun var træt.

Skrevet i 1937

Ja, nu er der atter gået en tid, og jeg er ligesom bleven fortrolig med dette at være enkemand. Straks efter Sophies død kunne jeg ikke tænke mig at søge en, der ligesom skulle erstatte hende på flere måder. Jeg var så alene en tid på aftægten og spiste hos Nikolaj, men det blev også lidt kedeligt i længden, og så traf Jørgen G. og Nanna en ældre pige, Margrethe Madsen fra Roost, der nok ville tage hertil. Hun kom så sidst i august 1935.

Hun var en flink pige, vi blev meget fortrolige og havde det rart sammen, men så kom en gammel onkel til hende hjem fra Amerika, og ham havde hun lovet at holde hus for i hendes hjem, når han kom hjem. Hun måtte så rejse til 1. april 1937. Til at afløse hende fik jeg en Cathrine Vinter, der også lader til at være flink.

Til 1. juli 1935 solgte vi gården til Ove Storm Jespersen fra Kolding. Jeg skriver vi, for det var i forståelse med børn og svigerbørn.

Nogle år tilbage stod Cathrines datter Nanna og mand Jørgen Krestel og skulle have ejendom, enten pagt eller køb, da forpagtningstiden på den de havde var udløbet. Nikolaj havde da hjemmet, og hans sønner Jørgen og Holger havde da delt hans gård i Hovst og havde altså hver sit hjem. Ja, Holger, der havde Stormgården, havde den dog kun i forpagtning, og har den nok således endnu. For at sikre, at gården kunne blive i slægten, især Nikolaj og Cathrines slægt, blev det forelagt Nikolaj, om han ville afstå gården til Jørgen Krestel og Nanna, hvad han dog ikke var færdig til, men han lovede, at Holger skulle komme og overtage den, når han ikke kunne mere, Da han så erklærede det sidste først i året 1935 var spørgsmålet, om Holger ville komme hjem, men han ville hellere blive hvor han var, hans broder ville jo også helst beholde ham som nabo. Men Holger og hele familien så på gården som en meget vanskelig og kostbar gård at drive siden jorden var både bakket og stiv. Jørgen Krestel havde i mellemtiden fået en gård i Ulkebølskov, der nok var meget billigere at drive. Tvinge Holger til at komme hjem og overtage gården ville vel ingen af os, og jeg da heller ikke. Resultatet blev så, at

vi bød den ud til salg og solgte den. Jeg forbeholdt mig dog den bolig med have, som Sophie og jeg havde haft siden Nikolaj kom hjem, og her håber jeg at have mit hjem til min død.

Skrevet i januar 1940

Ja, nu er der atter gået en del år, og jeg sidder her endnu, men det er som en gammel mand jeg sidder her, for for omtrent 2 år siden fik jeg noget af en hjerneblødning, og det så vel en tid ud til, at det kunne blive min død, men jeg kom over det, og har det så vidt godt, har ingen smerter nogen steder, men det er ligesom kræfterne er svunden ind. Hvor længe jeg så skal leve i den tilstand ved Vorherre kun, jeg lever kun i håbet om, at han vil holde mig fast i troen på hans kærlighed, også når den dag kommer, da jeg skal sige farvel til alt hernede, og vandre vejen alene til det rige med de mange boliger, som han har beredt os, sine børn. Sådant som jeg har det, har jeg intet at klage over, mine børn er alle så kærlige og omhyggelige for mig som de kan være, og jeg har fået en ældre pige, Marie Rasmussen, til at passe mine sager og til at pleje mig, og hun gør det på en rørende og opofrende måde.

Mine søstre Hansine og Magdalene

Men så er det underligt sket, at begge mine søstre Hansine og Magdalene er gået bort. Disse to søstre skylder jeg megen tak, som jeg nu ikke kan få den sagt tak for.

Fra mit hjem husker jeg søster Hansine som den ældre søster, der gerne ville rette på mig, hvad måske også var på sin plads, Jeg var en dreng der ikke brød sig om, hvordan jeg så ud, og hvordan jeg bar mig ad, og gjorde det vist endnu værre overfor søster, der gik hos en privat lærerinde. Det var en tysk lærer, der havde et par døtre, der fik ordnet det således, at de fik en lærerinde til dem og så fik nogle piger med. Lærerinden og undervisningen var tysk, så det viser jo, hvordan moder så på det dengang.

Senere kom Hansine ud at tjene, men som en slags lærerinde for børnene der, og var således stadig den finere, imod mig, der kom ud som almindelig tjenestedreng. Men så blev hun gift med rebslager Hans Clausen i Ullerup, og der viste hun sig som en meget dygtig husmoder, og deres hjem blev et hjem hvor vi andre 2 søskende gerne søgte til og følte os hjemme, og hvor der også rådede en god ånd, Ja, selv broder Andreas, der kom hjem fra Finland i maj 1884, havde vist nærmest sit ophold der sammen med moder, thi for moder stod døren vist altid åben. Det var derfor så underligt at se søster, der havde været så dygtig og sikker altid, at se hende de sidste år som affældig gå og råbe på Midde, når hun ikke kunne se hende. Men hendes datter Marie (Midde) var trofast, tålmodig og udholdende

med at pleje sin moder, så hun havde en blid alderdom. Hun døde den 24. april 1939.

Søster Magdalene har jeg ikke kjendt så meget som barn, hun var jo kun lille, da jeg var en stor dreng med næppe mange blide følelser. Hun blev konfirmeret mens jeg lå som soldat, og hendes og moders planer var jo nok allerede den gang, at hun skulle uddannes til lærerinde. Var moder ikke den gang kommen i forbindelse med. P. Phillipsen, Skellemark, var Magdalene nok havnet på et tysk seminarium, men han fik udvirket, at hun kom over i et dansk præstehjem hos en pastor Helms på Fyn. Senere kom hun på frk. Zahles skole i Kjøbenhavn, hvor hun nok klarede sig godt, skjønt hun nok levede der under så fattige og tarvelige forhold, så der skulle et godt helbred til at tåle det. Så kom hun hjem og var en tid lærerinde for P. Phillipsens børn, og senere blev hun det for en familie Andersen eller Petersen i Mjolden, hvor jeg ved, hun blev meget afholdt og havde dem som venner så længe nogen af dem eller hun levede. Manden døde, da hun var der, og lå længe med mange smerter, så hun var nok lige så meget sygeplejerske den gang som lærerinde. Men så blev hendes undervisning forbudt og hun kom da og var en tid hos os, og hjalp mig blandt andet en del på kontoret.

Da hun var på Skellemark var Ole Knudsen også på Skellemark hos Andreas Andresen hvorfra han, der var god til at snakke for folk, drev en gartnervirksomhed, især med anlæg af haver og plantning af træer og frugttræer ved husene. Derfra blev han udvist, hvorefter han købte sig et lille stykke jord lige nord for grænsen, byggede et lille hus af træ, hvor han kunne bo og have sin hest og redskaber. Derfra kom han en dag kjørende hertil og friede til Magdalene. Hun var ikke færdig til at sige ja, og han rejste derfor hjem med uforrettet sag. Men efter dette gik søster hver dag og græd, og Sophie og jeg opfattede det, som om hun havde fortrudt sin vægring, da hun havde gjort dette en tid, sendte vi, Sophie og jeg, uden Magdalenes viden, brev til Ole om at komme igjen, hvad han også straks gjorde, og fik ja af Magdalene. Dette vi der gjorde har vi bitterligt fortrudt, men har aldrig nævnt det til nogen. Vi har således altid følt os som nedskyldige i, at Magdalene fik Ole Knudsen, med hvem hun levede et strengt liv; ikke fordi han var ond eller forfalden eller sligt, han havde just gode tanker, og ville gerne være med og hjælpe til i alt godt, men han var on egoist så stor, at han ikke regnede nogen anden end sig selv, og derfor heller ikke Magdalene, som i de fleste forhold var ham langt overlegen, Magdalene, denne gode og tålmodige kvinde, bar det uden at klage, men strengt må det have været. En udtalelse af hende siger det. Hun var bleven valgt ind i skolekommissionen, hvad Ole naturligvis ikke kunne forstå, men så sagde hun en gang til Sophie: "Det er ikke for ærens skyld, jeg er

glad for dette valg, men det gør så godt at være med i disse forhandlinger, hvor jeg kan fremsætte min mening uden at blive snærret af". At hun, der selv havde 8 børn, og vel omtrent ligeså mange af Oles søsters eller broders børn, som hun måtte sørge for under meget små kår, ja vist tit i ganske fattigdom, at hun ikke måtte have lov til at have sin mening uden at blive snærret af, må have været en streng tilværelse. Nu har hun fået fred, hun fik en hjerneblødning og døde den 18. januar 1940.